

Русия Русиянов /ВГУ, В. Търново/

ПО ВЪПРОСА ЗА ФУНКЦИЯТА НА ОПРЕДЕЛИТЕЛНИЯ ЧЛЕН В МИКРО- ТОПОНИМИЯТА

В граматическата литература е прието, че като член от категорията определеност/неопределеност определителният член в българския език изпълнява индивидуална, групова /количествена/ и генерична функция /значение/. Според Ст. Стоянов индивидуалната определеност служи в микротопонимията "да улесни превръщането на нарицателното име в собствено, т.е. дадено име да означава вече индивидуално понятие или представа"¹. И добавя: "Членуваните форми на съществителните собствени имена като названия на местности се обясняват с обстоятелството, че много често обикновени нарицателни имена или субстантивирани прилагателни имена поемат функцията на съществителни собствени имена. Привнасянето на категорията определеност чрез членуване превръща обикновеното нарицателно име /на земяна форма, местност, покрита с някаква растителност, вода и др./ или пък прилагателното име за индивидуална или родова принадлежност в съществително собствено име, т.е. такова име, което означава точно определен обект от действителността"². Или според автора индивидуалната определеност има свойството да превръща в определени случаи нарицателното име в собствено.

Върху ролята на определителния член за превръщане на нарицателни имена в собствени в микротопонимията се спира и Ив. Дуриданов. Той твърди, че "членът в българската топонимия не изпълнява функцията на специален словообразователен елемент, а само отчасти спомага за типизирането на местните названия от разглеждания тип. Разликата между тях и съответните нарицателни е главно функционално-семантична"³. Членната форма само в известна степен служи за диференциране на тези местни названия от съответните нарицателни, тъй като последните могат да се употребяват в речта както нечленувани, така и членувани"⁴.

В труда си "Българска топонимия" Н. Ковачев лаконично посочва, че чрез члена "се изразява известността на отделния обект за населението"⁵.

От прегледа на литературата до тук могат да се направят изводи, че в микротопонимията определителният член изпълнява: а/ ин-

индивидуална функция /Ст. Стоянов, Н. Ковачев/; б/ функционално-семантична функция /Ив. Дуриданов/; в/ семантико-морфологична функция /Ст. Стоянов/; г/ отчасти диференцираща функция /Ив. Дуриданов/. От всички се отхвърля възможността функцията на определителния член при такива топонимични названия да се разглежда като словообразователна.

Напоследък се появи статия на полския езиковед И. Долински, който стига до извода, че в българската микротопонимия членната форма има "малко по-различна функция, отколкото в апелативния слой на езика"⁶. "Употребата на ЧФ /членна форма - Р.Р./ в такива случаи е лексикализирана, със слаба семантична и емоционална обогрненост"⁷. Все пак Долински не отхвърля мисълта, изказана от наши езиковеди, че и в микротопонимията намира проява индивидуалната определеност: "ЧФ в тях /микротопонимите - Р.Р./ изпълнява същите функции - показване, отделяне, определяне, информирание, че даденият обект е добре познат на членовете на локалната комуникативна общност или че има само един такъв обект"⁸.

Според мене в микротопонимията определителният член наистина има по-специфична функция, която бихме нарекли номинапроприална или специфично отделителна. Доколкото за тази функция няма утвърден термин, бихме предложили още една възможност - онимизационна функция. Няма никакво съмнение, че тази специфична функция се е развила върху основата на значението на индивидуалната определеност, но съобразно с новата си роля е излязла извън чисто граматическите си рамки. Членуването е един от пътищата за онимизация, т.е. за превръщане на нарицателни имена в собствени. Наистина този път не е всеобщ и единствен, но за българската микротопонимия е все пак много характерен. Наричателното име, превърнало се чрез членуване в собствено, не загубва апелативното си значение, но към него наслоява и свойствата на собственото име. Апелативното значение, което в рамките на съществителното нарицателно е сигнификативно значение, при преминаване в собствено име се превръща в негово ономасиологично значение, напр.: могила - Могилата, блато - Блатото, дъбрава - Дъбравата и т.н.

Индивидуализирайки един предмет, т.е. отделяйки го от останалите еднородни предмети в семантично, функционално и формално граматическо отношение, членната форма улеснява превръщането на нарицателните имена в собствени. Тъй като функционал-

ните и формалните особености на собственото име прожтичат от семантичните му особености, склонен съм да виждам в номинопроприалната функция на определителния член преди всичко семантично съдържание. Апелативната семантика се превръща в номинопроприална семантика.

Номинопроприалната функция на определителния член е характерна най-вече за названията на местности и на водни обекти от местно значение, но в някои случаи се прилага и при селищни названия, напр.: селище - Селището, клясавица - Клясавицата, вѣда - Вѣдата, въртоп - Въртопа и др.

Топонимичните названия, които имат строеж на субстантивно-адективно словосъчетание, обикновено също се членуват, напр.: Бялата могила, Студения трап, Новата махала, Топлата вода, Хайдушката долчина и др.

И. Долински отбелязва в цитираната вече статия, че отношението към употребата на член при превръщане на нарицателни имена в микротопоними не е еднакво застъпено в отделните говори. Публикуваните материали действително показват, че действително процентът на членуваните микротопоними спрямо нечленуваните не е еднакъв, но мисля, че обяснението трябва да се търси в характера на самата микротопонимия. Очевидно тук става дума най-често за обекти, които са единствени в землището на селището и поради това не се налага да бъде използвано допълнително средство, което да улесни и да допълни онимизацията на названието му. По тази причина наред с названия Дъбравата другаде може да се срещне и Дъбрава, наред с Кривата бара може да има и Крива бара и т.н. В някои случаи предпочитанието на членувани или нечленувани микротопоними може да има психолингвистично обяснение, може да се дължи и на това кой модел микротопоними преобладават, като към него се приобхват и микротопонимите от другия модел.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Ст. Стоянов. Членуване на имената в българския език. С., 1965, с. 49.
- ² Пак там, с. 48.
- ³ Ив. Дуриданов. Топонимията на Първомайска околия. - ГСУ, Филологически факултет, т. 52,2, С., 1958, с.98.
- ⁴ Пак там, с.97.
- ⁵ Н. Ковачев. Българска ономастика. С., 1987, с.55.
- ⁶ И. Долински. Определителният член в българската микротопонимия. - Български език, 1987, кн. 4, с. 286.
- ⁷ Пак там, с. 286.
- ⁸ Пак там, с. 285-286.